

УДК 331.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-2-7>**Положенцева К.Л.**кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки
Донбаської національної академії будівництва і архітектури**Polozhentseva Kateryna**

Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

MODERN PROBLEMS OF LABOR PAYMENT IN UKRAINE

У статті розглянуто сучасні проблеми оплати праці в Україні. Уточнено поняття «номінальна оплата праці» та «реальна оплата праці». Проведено дослідження динаміки реальної та номінальної оплати праці в Україні в середньому за 1995–2019 рр. Дослідження показників та статистичних даних дало змогу виявити основні проблеми оплати праці в Україні та визначити перспективні напрями їх вирішення. Основною проблемою оплати праці сьогодні є розрив між реальною та номінальною зарплатою. Також серед проблемних питань: висока вартість життя, переважання сировинної економіки над товарною, висока диференціація заробітної плати у різних галузях економіки, великий розрив між розмірами окладів основних робітників і керівництва, низька соціальна відповідальність роботодавців та неспроможність профспілок захищати права персоналу. Вирішення даних проблем можливе за умов підвищення частки заробітної плати у собівартості продукції, інвестицій в обладнання і вкладання коштів у модернізацію застарілих виробничих комплексів, зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці, вдосконалення розрахунку розміру податку на доходи фізичних осіб та предмети розкоші, вдосконалення методологічного інструментарію розрахунку мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму. Достатній рівень оплати праці є ключовим чинником підвищення добробуту населення України, формування суспільної самосвідомості, подолання бідності та виходу країни на вищий рівень серед розвинених держав Європи і світу. За результатами дослідження визначено, що подолання сучасних проблем оплати праці в Україні та реалізація зазначених у даній статті заходів мають стати першочерговими завданнями держави.

Ключові слова: оплата праці, сировинна економіка, знецінення праці, номінальна зарплата, реальна зарплата, купівельна спроможність, вартість життя, прожитковий мінімум.

В статье рассмотрены современные проблемы оплаты труда в Украине. Уточнены понятия «номинальная оплата труда» и «реальная оплата труда». Проведено исследование динамики реальной и номинальной оплаты труда в Украине в среднем за 1995–2019 гг. Исследование показателей и статистических данных помогло выявить основные проблемы оплаты труда в Украине и

обозначить перспективні напрями їх рішення. Основною проблемою оплати праці сьогодні є розрив між реальною та номінальною зарплатою. Також серед проблемних питань: висока ціна життя, переважає сировинна економіка над товарною, висока диференціація зарплати в різних галузях економіки, великий розрив між розмірами зарплат основних працівників та керівництва, низька соціальна відповідальність роботодавців та неможливість профспілок захищати права персоналу. Рішення цих питань можливо за умови підвищення частки зарплати в собівартості продукції, інвестицій в модернізацію застарілих виробничих комплексів, зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці, вдосконалення розрахунку розміру податку на доходи фізичних осіб та предметів розкоші, вдосконалення методологічного інструментарію розрахунку мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму. Достатній рівень оплати праці є ключовим фактором підвищення благополуччя населення України, формування суспільної свідомості, подолання бідності та виходу країни на більш високий рівень серед розвинутих держав Європи та світу. За результатами дослідження встановлено, що подолання сучасних питань оплати праці в Україні та реалізація вказаних у цій статті заходів повинні стати пріоритетними завданнями держави.

Ключові слова: оплата праці, сировинна економіка, обесцінювання праці, номінальна зарплата, реальна зарплата, купівельна спроможність, ціна життя, прожитковий мінімум.

The article discusses modern problems of labor payment in Ukraine. The terms «nominal wage» and «real wage» have been clarified. The dynamics of real and nominal wage in Ukraine on the average for the years 1995-2019 is conducted. The research of indicators and statistical sources has revealed the main problems of labor payment in Ukraine and outlined promising directions of their solution. The scope of research on payroll problems in Ukraine is very dynamic. It is impossible to explore all its aspects in a particular time dimension. So there is always a wide range of unprocessed areas and issues. Today, Ukraine is the poorest country in Europe. These and other pay problems require deep research and finding promising ways to manage wages at the state level. The main problem of wages today is the big difference between real and nominal wages. Also among the issues of concern: the high cost of living, the predominance of the resource-based economy over the commodity-based economy, the high differentiation of wages in various sectors of the economy, the large gap between the salaries of the main workers and management, the low social responsibility of employers and the inability of trade unions to protect staff rights. The solution to these problems is possible provided that the share of wages in the cost of production, investments in equipment and investments in the modernization of obsolete production complexes are increased, the tax burden on the wage fund is reduced, the calculation of the size of the tax on the income of individuals and luxury goods is improved, and the methodological calculation tools are improved minimum wage and living wage. A sufficient level of wages is a key factor in improving the welfare of the population of Ukraine, the formation of public self-awareness, overcoming poverty and reaching the country at higher levels among the developed states of Europe and the world. According to the results of the study, it was determined that overcoming the modern problems of remuneration in Ukraine and the implementation of the measures indicated in this article should be the primary task of the state.

Key words: labor payment, resource-based economy, depreciation of labor, nominal wages, real wages, purchasing power, cost of living, cost of living.

Постановка проблеми. Головною сучасною соціальною проблемою України є критично низький рівень оплати праці порівняно з високою вартістю життя в країні. Сировинна модель ринкових відносин, яка розвивається з часів отримання Україною незалежності, зумовила зниження рівня професійності працівників, зменшення частки оплати праці в собівартості продукції і, як наслідок, знецінення праці. Критично низьким і таким, що продовжує знижуватися, залишається відсоток оплати праці найманих робітників у структурі ВВП України. Така ситуація є головною причиною збідніння та масової трудової міграції населення держави. Сьогодні Україна є найбільш бідною країною Європи. Ці та інші проблеми оплати праці потребують глибоких досліджень і пошуку перспективних напрямів управління оплатою праці на державному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сфера дослідження питань оплати праці в Україні є настільки динамічною, що дослідити всі її аспекти у певному часовому вимірі неможливо, тому завжди залишається широке коло неопрацьованих напрямів та проблемних питань. Дослідженню стимулюючої ролі оплати праці, умов нормального відтворення робочої сили та справедливої винагороди за труд присвячено праці таких учених, як В. Онікієнко [1], Г. Капліна [2], Л. Сіверська [3], Т. Юзько [4] та ін.

Проблемам бухгалтерського обліку та контролю розрахунків організації оплати праці приділяють велику увагу Т. Афанасієвська [5], Д. Голосніченко [6] та ін.

Незважаючи на ґрунтовність досягнень великої кількості науковців, більшість питань сучасної системи оплати праці в Україні залиша-

ється не доопрацьованою і потребує глибокого вивчення для розроблення ефективних методик удосконалення механізму оплати праці.

Метою дослідження є аналіз тенденцій, виявлення проблем та визначення перспектив реформування системи оплати праці в Україні в сучасних економічних реаліях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одразу після набуття Україною статусу незалежної держави відбулося формування так званої владної «еліти», яка проводила деструктивну політику дешевої робочої сили. Це стало можливим тільки в умовах сировинної економіки, коли праця робітників зводиться лише до видобутку і виробництва сировини, яка продається закордонним покупцям за прийнятною для останніх ціною. Результат такої політики – знецінення робочої сили українців, бідність населення, масова міграція працездатного населення, особливо молоді.

Важливим під час дослідження проблем заробітної плати в Україні є розуміння понять «реальна заробітна плата» та «номінальна заробітна плата».

Номінальна заробітна плата – кошти, які отримує робітник за виконану роботу.

Реальна заробітна плата – кількість товарів та послуг, які можна реально придбати за номінальну заробітну плату [8, с. 167–171].

Отже, реальна зарплата залежить від цін на товари і послуги та є купівельною спроможністю номінальної зарплати. Співвідношення цих двох кривих із перших років незалежності нашої держави до 2009 р. можна наочно побачити на рис. 1.

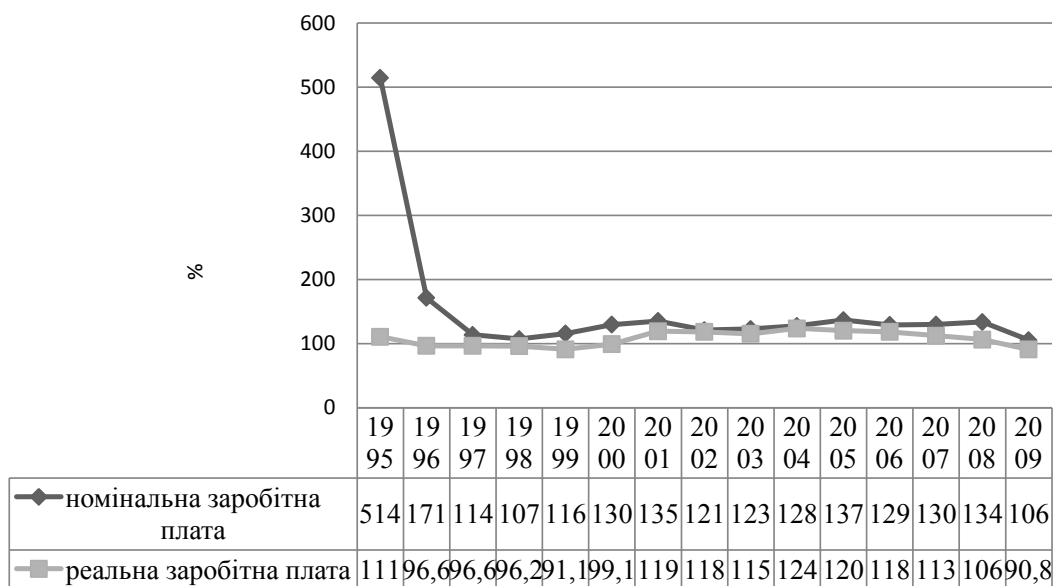
Як видно з рис. 1, 1995 р. став роком майже п'ятикратного підвищення номінальної зарплати. Найкращим було співвідношення номінальної та реальної зарплати у 2001 та 2004 рр. Далі можна спостерігати нерівномірну динаміку співвідношення двох кривих, як показано на рис. 2.

Як видно з рис. 2, купівельна спроможність зарплати українців досягла найнижчого рівня в 2015 р. Сьогодні ситуація дещо стабілізувалася, що можна спостерігати на рис. 3.

Індекс реальної заробітної плати розраховується шляхом ділення індексу нарахованої номінальної заробітної плати (без урахування податку на доходи фізичних осіб та військового збору) на індекс споживчих цін. Як показує рис. 3, майже не відбувається відхилень у динаміці реальної зарплати за останні два роки. Водночас номінальна зарплата українців значно підвищилася. Так, середня зарплата в Україні у грудні 2019 р. зросла до 12 264 грн, що на 1 691 грн більше, ніж у відповідному місяці попереднього року. Але, як видно з графіку, рівень реальної зарплати українців майже не змінився.

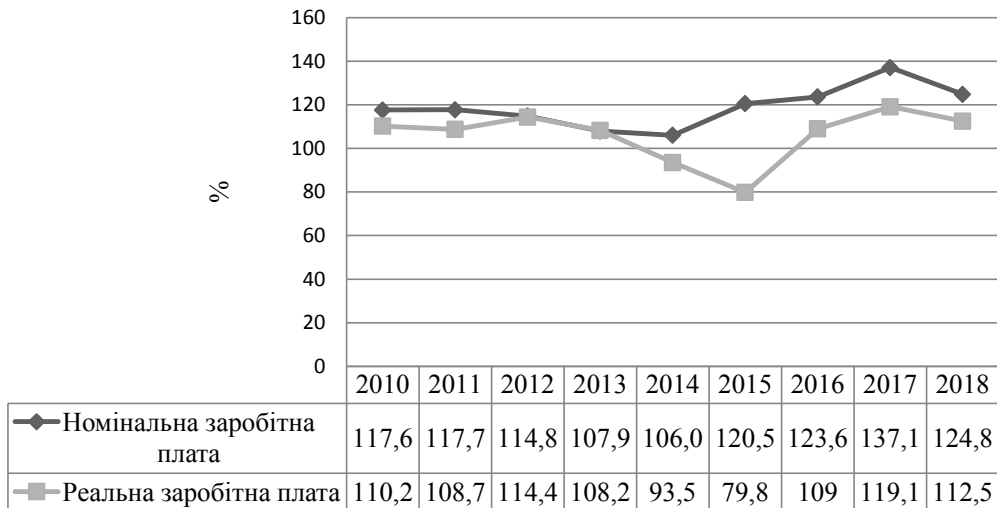
Отже, серед головних сучасних проблем оплати праці в Україні можна виділити такі, як:

1. Висока вартість життя порівняно з низьким рівнем оплати праці.
2. Надмірна експлуатація робочої сили українців.
3. Переважання сировинної економіки над товарною.
4. Відсутність динаміки збільшення купівельної спроможності номінальної зарплати.
5. Висока диференціація заробітної плати у різних галузях економіки. Наприклад, найвищі

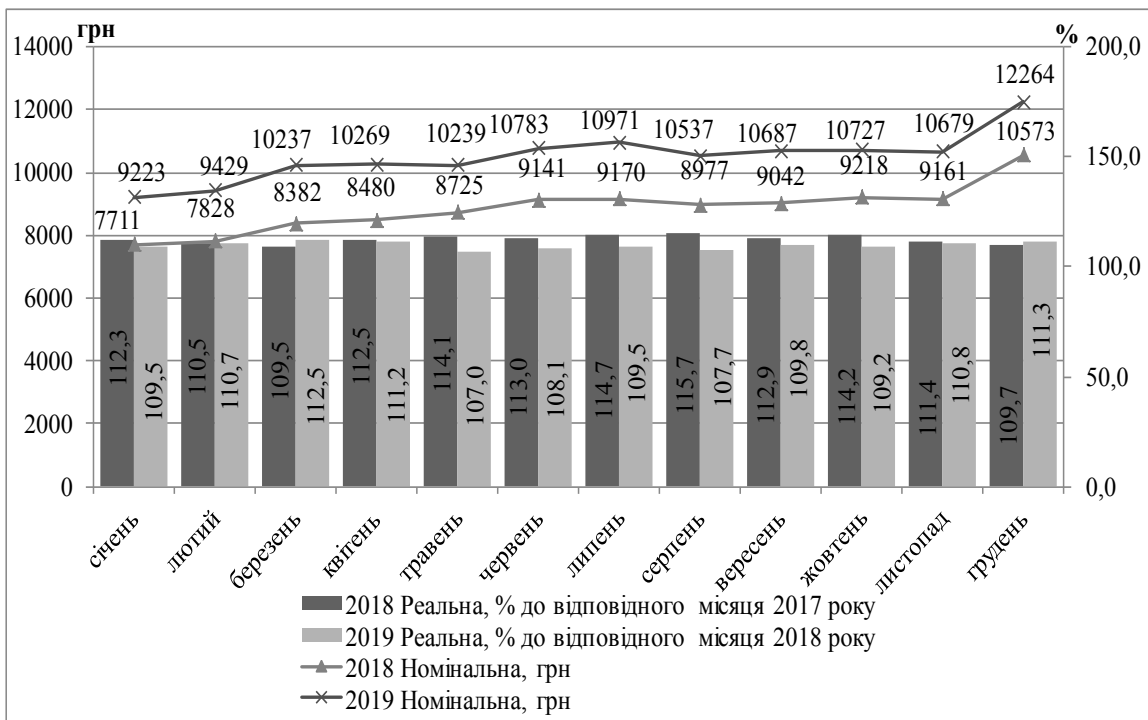
Рис. 1. Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати в Україні за 1995–2009 рр.

Джерело: сформовано на основі [7]

Рис. 2. Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати в Україні за 2010–2018 рр.

Джерело: сформовано на основі [7]

Рис. 3. Динаміка середньої заробітної плати в Україні за 2018–2019 рр.

Джерело: сформовано на основі [9]

заробітні плати отримують робітники сфери послуг, посередницької діяльності та фінансів, а найнижчими є зарплати працівників матеріального виробництва.

6. Великий розрив між розмірами окладів основних робітників і керівництва. В Європі коефіцієнт співвідношення зарплати основного робітника до керівника в середньому становить 1:8, а в Україні він сягає 1:200.

Також до проблем системи оплати праці в Україні можна віднести низьку соціальну від-

повідальність роботодавців та неспроможність профспілок реально захищати права робітників.

Перспективними напрямками подолання проблем оплати праці в Україні на державному рівні мають стати такі:

1. Підвищення частки заробітної плати в собівартості продукції шляхом збільшення експорту товарів із глибоким ступенем переробки замість продажу сировини.

2. Інвестування заміни зношеного обладнання та вкладання коштів у модернізацію

застарілих виробничих комплексів, що в перспективі дасть змогу підвищити витрати на заробітну плату робітників, зайнятих на матеріалоємних та енергоємних виробництвах.

3. Зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці, вдосконалення розрахунку розміру податку на доходи фізичних осіб та предмети розкоші.

4. Удосконалення методологічного інструментарію розрахунку мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму з урахуванням таких моментів, як установлення окладу за єдиною кваліфікаційною сіткою вище, ніж мінімальна заробітна плата; перегляд методики визначення прожиткового

мінімуму з використанням для його розрахунку реальних споживчих потреб населення, реальних цін на якісні продукти та з урахуванням особливостей проживання у різних регіонах країни.

Висновки з проведеного дослідження. Адекватний рівень оплати праці, безумовно, є важливою передумовою підвищення добробуту населення України, формування самосвідомості громадян, подолання бідності та виходу країни на вищий рівень серед розвинених держав Європи та світу. Отже, подолання сучасних проблем оплати праці в Україні та реалізація зазначених вище заходів мають стати першочерговими завданнями держави.

Список використаних джерел:

1. Онікієнко В.В. Ринок праці та соціальний захист населення: ретроаналіз, проблеми, шляхи вирішення : науково-аналітична монографія / за ред. В.В. Онікієнко. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2013. 456 с.
2. Капліна Г.А. Характеристика концепції гідної праці в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 47–54.
3. Сіверська Л.Б. Реалізація концепції гідної праці в Україні через дотримання міжнародних стандартів праці. *Вісник Університету банківської справи України*. 2009. № 3. С. 182–185.
4. Юзько Т. Гідна оплата праці як необхідний атрибут захисту права на життя працівника. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 8. С. 21–25.
5. Афанасієвська Т.В. Організація обліку та контролю розрахунків з оплати праці. *Управління розвитком*. 2014. № 11. С. 40–41.
6. Голосніченко Д.І., Довжик А.М. Оплата праці: проблеми та шляхи вирішення. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2014. С. 185–189.
7. Державна служба статистика України. Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати у 2010–2018 роках. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.03.2020).
8. Сірко А.В. Економічна теорія. Політекономія : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2014. 416 с.
9. Державна служба статистики України: Експрес-випуск. 28.01.2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2020).

References:

1. Onikiyenko V.V. (2013) *Rynok praci ta socialnyj захист naseleण्या: retroanaliz, problemy, shlyaxy vyrishennya* [Labor market and social protection of the population: retroanalysis, problems, solutions]. Kiev: Institute for Demography and Social Studies named M.V. Ptuxy NAS of Ukraine. (in Ukrainian)
2. Kaplina G.A. (2013) *Xarakterystyka koncepciyi gidnoyi praci v Ukrayini Aktualni problemy prava: teoriya i praktyka*. [Characterization of the concept of decent work in Ukraine. Topical problems of law: theory and practice] *Collection of scientific works. East Ukrainian National University named V. Dala*, no. 26, pp. 47–54.
3. Siverska L.B. (2009) *Realizaciya koncepciyi gidnoyi praci v Ukrayini cherez dotrymannya mizhnarodnyx standartiv praci* [Implementation of the concept of decent work in Ukraine through adherence to international labor standards]. *Bulletin of the Banking University of Ukraine*, no. 3, pp. 182–185.
4. Yuzko T. (2015) *Gidna oplata praci yak neobxidnyj atrybut захисту prava na zhyttya pracivnyka* [Decent pay is a necessary attribute of protecting the right to life of an employee]. *Entrepreneurship, economy and law*, no. 8, pp. 21–25.
5. Afanasiyevska T.V. (2014) *Organizaciya obliku ta kontrolyu rozrakhunkiv z oplaty praci* [Organization of accounting and control of payroll calculations]. *Development Management*, no. 11, pp. 40–41.
6. Golosnichenko D.I., Dovzhyk A.M. (2014) *Oplata praci: problemy ta shlyaxy vyrishennya* [Remuneration: problems and solutions]. *Bulletin of NTUU "KPI". Politology. Sociology. Right*, pp. 185–189.
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) *Tempy zrostannya/znyzhennya nominalnoyi ta realnoyi zarobitnoyi platy u 2010-2018 rokax* [Rate of growth / decrease of nominal and real wages in 2010-2018]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 11 March 2020).
8. Sirko, A.V. (2014) *Ekonomichna teoriya. Politekonomiya* [Economic theory. Political economy]. Kiev: CUL. (in Ukrainian)
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) *Ekspres-vypusk. 28.01.2020* [Express release. 01.28.2020]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 11 March 2020).